

84919753-6	02/2023	מקור ראשון - שבת	עמוד 10	1/4	20.3x36.08
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונות - 80790					

” בעקירה מגוש קטיף בלענו את מלוא כוס התרעלה, ולא העלינו בדעתנו מושגים כמו מלחמת אחים או ירידה מהארץ הרב יעקב מדן, עמ' 10

הפומבי. במסמך זה נעשה הניסיון המשמעותי, המ קיף וגם האחרון (עד כה) לנסח הסכמות לאומיות בין דתיים לחילונים בסוגיות המרכזיות והנפוצות שבין דת למדינה. אמנת גביון-מדן הפכה לנקודת התייחסות של כל מי שעוסק בסוגיות הללו, ועם זאת – בעשרים השנים שחלפו מאז פרסומה, אף לא אחד מההסדרים המוצעים בה התקרב למימוש.

הנאום שריכך את הדברים

לשני מנסחי האמנה, הרב מגוש עזיז והמשי פטנית החילונית, לא הייתה היכרות מוקדמת, כך שהעבודה המשותפת חיבה קודם כול יצירת קשר אישי: "קבענו בינינו ששלוש פגישות ראשונות יוקדשו אך ורק להיכרות, בסוף הסתפקנו בשתיים", מתאר הרב מדן. "מה שסייע מאוד לקשר בינינו הייתה העובדה שמהר מאוד גילינו הרבה מכנים משותפים. זה יישמע לך אולי שולי, אבל הדבר הבסיסי שבלט לעין היה ששנינו לא היינו מוכנים לבזבז זמן, שנינו רצינו לנצל כל דקה לעבודה. מעבר לכך, היה ברור ששנינו חרדים מאוד לקיומו ולעתידו של העם היהודי.

מדן מגדיר את שותפותו, שהייתה כלת פרס ישראל למשפט ונשיאת האגודה לזכויות האזרח, "חילונית למהדרין וליברלית למהדרין, אבל גם יהודייה למהדרין. גם היא, כמוני, לא יכלה לקבל את הרעיון של 'העם הישראלי'. האמון שלי בה ובי עבודה איתה נוצר מהר מאוד, גם משום שהתרשי מתי שמדובר באישה ישרה מאוד; לא מדברת על שום דבר 'מסביב', לא עוקפת נקודות רגישות, לא מעגלת ריבוים. כל הנקודות האלה נסכו בי אמון שלמרות הקושי נצליח לעמוד במשימה. היא מעולם לא דיברה על כך במפורש, אבל היה ברור לי שזו גם תחושתה".

לצורך העבודה על האמנה עזב מדן למשך שנה את עבודתו בישיבת הר עזיז, והתמסר לכתיבה. את שכרו באותה שנה קיבל מהתקציבים שגייס הרצל לטובת האמנה, אם כי הדבר היה כרוך ביי רידה משמעותית בשכרו. "לא סיימנו את העבודה בשנה ההיא, זה לקח עוד שנתיים", הוא מציין, "אבל בלי השנה ההיא לא היינו מצליחים לעמוד במשימה. כולם סביבי קראו לפרופ' גביון רותי, אני הקפדתי לאורך כל הדרך לקרוא לה פרופ' גביון. היא מצידה קראה לי 'ר' יעקב, כשהתחלנו את העבודה היא אמרה לי, 'איתך יותר קשה לי להגיע להסכמות מאשר עם החרדים. הם רוצים רק לדאוג לציבור שלהם. אתה רוצה להחיל את הנורמות שלך על החברה כולה'".

העבודה המשותפת נעשתה במסגרת מכון הרטי מן, שהראל, פרויקטור האמנה, שימש בו אז אחראי לפרויקט מנהיגות ציונית-דתית צעירה. "התנאי שהצבנו היה שאנחנו עובדים רק זה מול זה, בארבע עמדות ימין מבחינה מדינית-ביטחונית אך אנטי-דתי מובהק. הוא התנגד בחריפות לכל ויתור שפי רופ' גביון עשתה לטובת הצד הדתי, ואליי הוא בכלל לא התייחס, אפילו לא אמר שלום. אבל בסופו של דבר הוא אמר לפרופ' גביון: 'אני מתנגד לכל מה שאתם אומרים, אבל אם תצליחו להגיע להס'".

”הרושם מבוגרים אחרים בשני המהפכות”

ההבנות שגיבש יחד עם שותפתו המנוחה פרופ' רות גביון, היו הניסיון המקיף והרציני ביותר להגיע להסכמות לאומיות בענייני דת ומדינה. הרב יעקב מדן זוכר היטב את המאמץ הממושך שהושקע במסמך וגם את ההתנגדות שעורר, מנתח את הסיבות לכישלוננו המעשי, ומציע קווי יסוד להתמודדות עם הקיטוב הגואה סביב הסוגיה המשפטית / יאיר שלג /

ראלי הזה אין שום סיכוי להחזיק מעמד מול העם הפלסטיני, שהוא הרבה יותר עתיק. והיה לי גם ברור שגם מי שמחזיק היום בתודעתו בזהות היהודית, אם היא תחייב אותו גם באיסור להדליק רדיו בשבת, הוא עלול להמיר את זהותו היהודית בישראלית". ואז באה ההצעה בפועל: "נרמה לי שזה התחיל באיזשהו כנס באחד ממכוני המחקר הליברליים, שהעלו בו נבואות שחורות על הדמוגרפיה בישראל. מישוהו אמר שבי-2025 כבר לא יהיה רוב יהודי – לא רק בין הים לירדן, אלא גם בתוך קווי הריבונות של המדינה. אני לא האמנתי בזה. אבל ישראל הראל (היו"ר הראשון של מועצת יש"ע ועורך ביטאונה, 'נקודה'; יש) הגיע למסקנה שצריך לגבש אמנה מאחדת בין חלקי הציבור היהודי, כדי לסכל את המצב הכאוטי שנוצר באוסלו ב', כאשר הכרעה גורלית לעם ישראל התקבלה ברוב של קולות לא יהודיים. ישראל הוא האיש שיוזם את האמנה, יצר את התנאים הפיזיים והכלכליים למימושה, לחץ על פרופ' גביון ועליי, ונתן לנו את כל הגיבוי הדרוש. אף שהאמנה ידועה בציבור על שם שנינו, המניות שלו במסמך הזה לא פחותות מהמניות שלנו". כך נולד המסמך הידוע בציבור כ"אמנת גביון-מדן", שהחודש מלאו עשרים שנה לפרסומה

לפני כ-25 שנה היה הרב יעקב מדן, או ר"מ בישיבת הר עזיז שבאלון-שבות וכיום אחד מראשי הישיבה, מוטרד מאוד. שלוש שנים קודם לכן אירע רצח ראש הממשלה יצחק רבין, שיצר קיטוב עמוק בחברה הישראלית ("הרבה יותר גדול מאשר היום", הוא מעיר). בשיח הישראלי התעוררה יוזמה שהעסיקה אותו מאוד: "יוסי ביילין וא"ב יהושע הובילו כיוון של יצירת 'עם ישראלי', שיהיה ליף, לפחות כאן בארץ, את העם היהודי. הם הופיעו בפני יהודים מהתפוצות ושידרו להם: אנחנו כבר לא צריכים אתכם. אני זוכר שבשלב מסוים אמרתי לביילין: 'אם זה הכיוון, לכו בבקשה לאו"ם לקבל הכרה מחדש במדינה. האו"ם החליט על הכרה במדינה יהודית, לא ישראלית, ובמגילת העצמאות מוזכרת כל הזמן 'מדינה יהודית'. המילה דמוקרטיה לא מוזכרת בה כלל'". "התהליך הזה היה קשור כנראה לתהליך נוסף שיהושע ניסה להוביל, ולצדדי דווקא מנחם בגין התמסר לו מאוד: התייחסות לשואה כאל סלע קיומנו, יסוד היסודות של הציונות. את המעבר הזה בין המרכיבים של קבר הרצל, במדרון המזרחי של הר הרצל, למרכיבות של יד ושם, במורד המערבי שלו – לא כולתי בשום אופן לקבל. היה לי ברור שלעם הישר

26.84x31.27	2/4	11 עמוד	שבת - מקור ראשון	02/2023	84919754-7
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

הרב מדו ופרופ' ביזון, 2016
צינוט: זהו טיפוס פנאש 90

כמה אתן לכם גב', השני היה פרופ' אבי רביצקי. במשך כל השנים שהכרתי אותו עד אז, הרגשתי כלפיו זרות. חשתי שאין לנו דבר משותף, שהעולם שלו זר לי. אבל בפרויקט הזה הפכנו לירידי נפש. הוא מאוד האמין בשיח הזה. השלישי היה מורל'ה בריאון, שהיה איש שמאל וחבר כנסת מטעם רצ, אבל התגלה כתומך נלהב באמנה ובעצם הכיוון של הגעה להסכמות משותפות.

"מה שציער אותי מאוד היה שבקבוצת התמיכה היו מעט חברים דתיים. אלה שהיו באו יותר מה כיוון של רביצקי, מהמחנה הדתי-ליברלי ולא מה עולם הרבני. הרגשתי לבר. היו שכתבו נגדי, אבל התחושה העיקרית הייתה שגם חברים טובים העי דיפו באותה תקופה שלא להיות בקשר איתי. נאמר כך: אנשים שראו אותי ממרחק כמה מטרים ברחוב, העדיפו לעבור למדרכה השנייה. אבל ההכרה בה שיבות המשימה סייעה לי להתגבר".

בניסיון לקבל בכל זאת תמיכה מעמיתיו הרבנים נפגש מדין עם הרב צפניה דרורי, רב העיר קריית-שמונה וראש ישיבת ההסדר בה. "הוא נתן לי נאום שטיפה ארוך של חצי שעה. פעמיים הצלחתי להשחיל משפט ואמרת: מה שאתה טוען, אכן

"גם הדתיים וגם החילונים מסכימים שיש צורך לעשות ויתורים לטובת הסדרת סוגיות בענייני דת ומדינה, אבל כל אחד רוצה שאת הוויתורים יעשה השני. הדתיים מוכנים יותר מהחילונים לקבל את הצורך בפשרות"

נכתב באמנה. הוא הפסיק לרגע, ואז ביקש לראות את הטקסט. כלומר, שכל מה שאמר עד אז ניוון משמועות ודברים ששמע מאחרים. הלכתי גם לרב מרדכי אליהו, וקצת הצלחתי לעשות גם איתו מה שעשיתי עם הרב צפניה. הרב אבינר כתב מאמר חריף נגד האמנה ונגדי, ולאנשים רבים זה הספיק.

"בשלב מסוים הבנתי שבלי תמיכה רבנית משי מעותית לא נמריא. באותה תקופה התקיים בקרני-שומרון כינוס של רבני צהר. ביקשתי מפרופ' גבי זון, שעד אותו יום כף רגלה לא דרכה בשטחי יו"ש מסיבות אידיאולוגיות, לבוא אל הכנס הזה ולדבר בפניהם. היה לי ברור שאם אני אדבר לא יקשיבו לי, אבל אם היא תדבר - יש סיכוי. זה התברר כרעיון מבריק. היו שם כל רבני צהר, כולל הרב יעקב אריאל, וכשהיא דיברה הייתה דממה בחדר. בעקבות הכנס הזה התחלתי לקבל תמיכה. זה לא קרה בן לילה אלא קמעא קמעא, עד לתמיכה חמה. זה היה בזכות הנאום שלה".

למה? איך אתה מסביר את זה?

"היה לי ברור שלי לא יקשיבו. אבל איתה הם חשו שניתן ליצור קשר עמוק בין ציבור שומרי המצוות לציבור החילוני, קשר שאנחנו כל הזמן שואפים אליו. זה כמו שאם נוזמן למניין רפורמי, כולנו מן הסתם נירטע. אבל כשהקימו מניינים חילוניים של קבלת שבת בתל-אביב - הדתיים התלהבו. רפורמימתחיל מהשולחן ערוך ולוקח החוצה, חילונים מתחילים מבחוץ. אז אנחנו מתי

23.93x28.22	3/4	עמוד 12	שבת - מקור ראשון	02/2023	84919755-8
בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינון 11011 - 80790					

« להבים כשהם מושכים פנימה».

ההסכמות שהופרו בגוש קטיף

האמנה התפרסמה חודשים ספורים לפני שראש הממשלה דאז, אריאל שרון, הכריז על תוכנית ההתנתקות מרצועת עזה. בין שני האירועים נוצר קשר: "הרמטכ"ל דאז, בוגי יעלון, התרשם מהעור בדה שהצלחנו להגיע להסכמות, ושלה אליי את עוזרו, אל"מ עמוס להמן, כדי שפרופ' גביון ואני נגבש מסמך הסכמות לקראת חורבן גוש קטיף (מדן) מקפיד לדבר על עקירה וחורבן, ובשום אופן לא מקבל את המונח 'התנתקות'; י"ש). התייצבנו למשימה, ואכן גיבשנו מסמך כזה. ההמלצה שלנו הייתה שלא לתת לאנשים כסף אלא לבנות להם יישובים, ולהמתין עם העקירה עד שהיישובים יהיו מוכנים, כדי שאנשים לא יגורו במשך חודשים ושנים בבתי מלון, כפי שאכן קרה בפועל. דיברנו גם על הזכות הבסיסית שלנו למחות על העוול הנורא, עם כל המשמעויות של מהאזהרה פה. דובר על איך תיעשה העקירה ומה יעשו עם הרכוש של האנשים, שבפועל רובו הושם בקוני טיינרים ועם השנים פשוט נרקב והושמד. מנגד, אני לקחתי על עצמי לדאוג שההתנגדות תהיה פסיבית בלבד, מה שמכונה 'שק תפוחי אדמה', באופן שלא יקשה יותר מדי על הוצאתם".

האמנת שאתה יכול להתחייב לכך בשם כל התושבים?

"בהחלט. הרי גם אחרי ההסכמות לא כוודו מהצד השני, המשכתי לדבוק בעמדה חריגה מעמית של התנגדות לסירוב פקודה בצה"ל, והצלחתי בזה. אני מאמין שהייתי יכול להעביר גם הסכמה להתני גדות פסיבית, אולי למעט כמה קיצונים. הרי בפר עז, באף אחד מהיישובים לא הייתה אלימות, אף

שהופעלה הרבה אלימות כלפינו. אני עצמי סיימתי את העקירה עם יד כמעט תלושה, אחרי שבמשך ארבעה חודשים ישנתי בישיבה על כורסה ולא במיטה. גם למסמך שהוכן עבור הצבא הוקמה קבוצת תמיכה, אבל הם מסמסו את כל המסמך. לקחו את כל ההתייבויות שלנו כמובן מאליו, ולא אישרו את ההתייבויות שדרשנו מהמדינה והצבא. הם גם איימו על פרופ' גביון שמעמדה ייפגע בפורומים האקדמיים והציבוריים שחשובים לה. הייתה לי אכזבה מרה גם בדיאלוג עם המכון הישראלי לדמוקרטיה. הם יזמו דיאלוג על ניסוח 'כללי משחק' למאבק, ביטוי שאינני אוהב, מכיוון שלא מדובר במשחק. הגענו להבנות מאוד מפורטות, וברגע האמת הם הפנו לנו עורף. כשהיו מעצרים של ילדות בנות 12 עד תום ההליכים, איש מהם לא אמר מילה".

על רקע תחושת בגידה זו, השמיע הרב מדן באותם ימים ביטויים קשים של מאיסה בברית עם הציבור החילוני, והחלטת להמיר אותה בברית עם

"הייתה לי אכזבה מרה בדיאלוג עם המכון הישראלי לדמוקרטיה לקראת חורבן גוש קטיף. הגענו להבנות מאוד מפורטות, וברגע האמת הם הפנו לנו עורף. כשהיו מעצרים של ילדות בנות 12 עד תום ההליכים, איש מהם לא אמר מילה"

החרדים. היום הוא אומר שהוא עצמו לא באמת התכוון לכך, אבל במישור הציבורי הרחב זה בדיוק מה שקרה: "הקשר שלי עם הציבור החילוני באותן שנים היה בעיקר דרך המכון לדמוקרטיה, ואני ראיתי כמה שקרה עם המכון תקיעת סכין בגב, לא פחות, בפועל, מה שאנחנו רואים עכשיו זו העדפה של חלק משמעותי מהציבור הדתי לכרות ברית עם החרדים על פני החרדים עם החילונים. אני לא בעד זה, ולמעשה גם אז לא התכוונתי לכך כדתי. איש ישראלי. מבחינתנו ניתוק הקשר עם החילונים הוא בבחינת כפירה בעיקר. התייחסתי לכך כסוג של הרמת דגל אדום, שנועדה להביע את הסלידה ושאת הנפש שהיו לי מההתנהגות של הגורמים החילוניים שאיתם עמדתי בקשר".

בית לורדים ישראלי

בעקבות מה שקרה בהתנתקות, מה אתה חושב על הקיטוב הנוכחי בהברה הישראלית?

"הדבר העיקרי שאני יכול לומר הוא שהמצב הנוכחי הוא היפוך ב-180 מעלות של המצב ההוא. אנחנו בלענו בעקירה את מלוא כוס התרעלה, שהייתה גדולה שבעתים ממה שהציבור החילוני הליברלי עובר היום, ולא העלינו בדעתנו מושגים כמו מלחמת אחים או ירידה מהארץ. מעולם לא דיברנו כך. היה לנו פשוט לחלוטין שהצד המחבר יגבר בסופו של דבר. מה שקורה עכשיו הוא איום במלחמת אחים ובהתפלגות גמורה, כשהימין מעז לנסות לממש את שאיפותיו. אני לוקח את זה כנתון שאני צריך לחיות איתו, אבל זה רע מאוד בעיניי".

יגידו לך שהמצב היום הרבה יותר בעייתי. בהינתקות היה ויתור על חבל ארץ מסוים, עכשיו מדובר על שינוי נורמות יסוד בכל רחבי המדינה. גם שם זה היה שינוי נורמות יסודיות. זו הייתה רמיסה של ציבור שלם, לא רק עקירה מחבל ארץ. הרמיסה הייתה של כל הציבור שהתנגד לעקירה, לא רק מי שגר בגוש קטיף".

בהינתן שהציבור השמאלי מגיב אחרת, איך אתה מציע להתמודד עם המציאות הנוכחית?

"ברור לי שאין מנוס מכך שלמרות הכול אנחנו נהיה המבוגר האחראי. אני לא יכול לומר מה הגי בולות לזה. אני מוכן להיות המבוגר האחראי, אבל בתנאי שנמצא מבוגרים אחרים גם בצד השני".

מה זה אומר בפועל?

"אני מוכן להידבר על הרפורמה המשפטית ושהיא תיעשה בצורה מוסכמת, גם אם נותר על דברים שאנחנו מאמינים שהם נכונים כשלעצמם, אבל כמוכן לא על ויתור מלא על עמדותינו, אלא פשרה ששני הצדדים יוכלו לחיות איתה. כאמור, גם זה בתנאי שנגלה מבוגרים אחרים גם בצד השני. זה אומר שאנשים יכירו בכך שהרפורמה הזו, שהיום מוצגת כעניין דורסני שנחת עליהם, נובעת מזה שבמשך שנים ארוכות לא מצאנו מבו גרים אחרים בצד השני. אני לא מדבר על יום אחרי הבחירות האחרונות, אלא על כל השנים שבהן מחינו נגד המהפכה החוקתית והאקטיביזם השיפוטי. 'מבוגרים אחרים' הם אנשים שפוסלים דיבורים על ירידה מהארץ, או ניסיונות לגייס את אירופה וארה"ב נגד שינוי המדיניות כאן בארץ".

אלה נראות כמו עמדות קצה. בכלל, עושה רושם שכל צד בישראל רואה את המורכבות במחנה שלו, אבל מפרש את המחנה האחר לפי הסמנים היותר קיצוניים שלו.

"יכול להיות. אבל אם זה כך, זה נובע מהעובי דה שהתקשרת מבליטה את עמדות הקצה, וגם זו בעיה שצריך להתמודד איתה. בכל מקרה, הניסיון

24.1x28.05	4/4	עמוד 13	מקור ראשון - שבת	02/2023	84919756-9
בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינון - 80790					

לגייס את אירופה ואמריקה נגד מדיניות הממשלה קורה בפועל, בין אם על ידי אנשי קצה או לא, וזה דבר נורא. אנחנו מאבדים את העצמאות שלנו כמדינה ההחליט בסוגיות יסוד פנימיות שלנו. הסתה נגדנו באירופה ואמריקה היא לא לגיטימית בעיניי, גם אם אני צריך להכיר בה כחלק מהמיציאות שאני פועל בתוכה".

אתה יודע לומר מה ברפורמה בלתי ניתן לויתור מבחינתך, ועל מה ניתן לוותר?
"כן. אבל בשלב הזה לא אומר".

אז אל תאמר על מה אתה מוכן לוותר, אבל מה בעיניך חשוב מאוד שישאר בכל מקרה?

"אנחנו חייבים להגדיר מחסומים מול השיטה של אהרן ברק, של 'מלוא כל הארץ משפט', שבכל הנושאים הגדולים במדינה ההכרעה בפועל נמסרת לידי בית המשפט ולא לממשלה שמייצגת את העם. אני מסכים לפשרות מסוימות שיבחרו שלא יהיה מצב שאפילו למראית עין הממשלה היא שבוחרת את השופטים".

בלי קשר לביקורת משמאל, לך אין חשש שהי רפורמה בניסוחה הנוכחי עלולה לפגוע בזכויות אדם?

"הרפורמה מוצגת לציבור בצורה חזקה על ידי מקרי קצה, כאילו אם לממשלה יהיה את הכוח שהרפורמה נותנת לה, אז ייבחרו רק שופטים מציביעי ליכוד או רק כאלה שעברו ריאיון אצל שרה נתניהו. אבל מקרי קצה אפשר להציג לכל כיוון. אלה מקרים שיכולים להתרחש, ובתולדות המדינה גם קרו כמה מקרי קצה, אבל זה לא המצב שממנו צריכים לחשוש כשבדקים מדיניות מסוימת. בכל מקרה, כמו שאמרתי, אני מוכן לקבל קיצוץ מסוים בכוח שלי כדי שתהיה תחושה שאנחנו ממשיכים לצעוד יחד ולא למקומות שונים ואפילו מנוגדים. אגב, נכון שחלק גדול מהרפורמות מתמודדות היום עם שאלות דומות, אבל הבעיה שלנו גדולה במיוחד. כשאני רואה שבאיראן כותבים שמה שמי תחולל כאן מבשר על קץ הישות הצינונית, זה דבר שאנחנו צריכים להתניח אליו מאוד בזריזות".

אתה לא חש שבשנים האחרונות יש הקצנה במערכת הפוליטית, שמצדיקה את החשש מניצול הרפורמה למקרי קצה?

"זה בוודאי נכון. זה נכון בעיקר לגבי הסגנון שהתלט פה. סגנון שהפתח שלו היה יאר גולן, שעוד כשהיה סגן רמטכ"ל השווה את ישראל לגרמניה הנאצית. אז אין ספק שאת הסגנון הזה חובה לשנות. אני גם חושב שצריכה להיות 'שמירת סף'. אבל בית המשפט ניצל אותה ולקח אותה למקום שבו כל דבר ששנוי במחלוקת מוכרע על ידו. מהחלון של החדר שלי בישיבה אני רואה כל בוקר את המגורונים של מפוני 'נתיבי האבות' שחיים שם בחורף הקר בגלל איזו בעיה משפטית קטנה, כאשר היה ברור מראש שהערכים לא ייהנו ולא יוכלו ליהנות מחורבנה של

שכונה זו. וכשאני רואה את המגורונים האלה בכל בוקר, אני נזכר גם איך בית המשפט סירב להצעות לבוא ולראות כמו עיניו את המציאות בשטח, כמו שסירב להצעות האלה ביחס ליישובי גוש קטיף".

מעבר למחלוקת הספציפית בדבר הרפורמה המשפטית, מה לדעתך בדאי לעשות לשיפור השיח הישראלי הכללי?
"הייתי מציע להעצים מאוד את תפקידו של בית הנשיא. הייתי רוצה שיוקם בישראל מוסד מסוג בית הלורדים האנגלי, שיפעל בחסות בית הנשיא וינסה להגיע לנוסחאות מוסכמות, אפילו רק מוסכמות בדיעבד, של הסוגיות היותר קשות של חיינו. אגב, אני חושב שהנשיא הנוכחי, הרצוג, מאוד מתאים לעמוד בראש גוף כזה, ואני מקווה שגם הנשיאים שיבואו אחריו יתאימו לכך".

מיד תבוא השאלה מי האנשים שישבו בגוף הזה וכיצד הם ייבחרו.

"בוודאי. הייתי בוחר לגוף הזה אנשים שלא רק מצהירים על עצמם, אלא גם יודעים בציבור כמי שהשאיפה למכנה משותף ומאחד גוברת אצלם על השיקולים הפרטיקולריים. לדוגמה, אני בטוח שבמטה הכללי של צה"ל אין אלוף אחד שאין לו דעות משלו על מה צריך להיות במדינה, ובבחירות כל אחד מהם מצביע כמוכן למפלגה כלשהי. אבל בשבתם יחד ברוד שהגורם הממלכתי, המאחד, חשוב אצלם יותר. הייתי רוצה גוף אורחי מקביל, שישב לא בקריה בתל-אביב אלא בבית הנשיא בירושלים".

השבת של עמוס עוז

נחזור לנושא שלשמו התכנסנו, אמנת גבי זון-מדן. מה היו הקטעים הקלים יותר להסכמה, ואיפה היו הקטעים הקשים?

"החלק הקל ביותר להסכמה היה הפרק על הכותל המערבי. ותרע לך שגם אחרי מותה של פרופ' גביון הבעתי תמיכה פומבית מפורשת וחרימשמעית בזכות הקונסרבטיבית לפינה שתהיה ללא הפרדה בין גברים לנשים, והקמת מה שמכונה 'עזרת ישראל'. החלקים הקשים היו נושאים לא פשוטים בתחום האישות. היה חלק שבו פרופ' גביון הגיעה איתי להסכמה ואז חזרה בה, אבל לא אכנס לפרטים".

בציבור הרחב זכתה האמנה לפרסום בעיקר בגלל ההצעה לפתרון סוגיית השבת הציבורית. בגדול, הנוסחה שגובשה היא מסחר תמורת תרבות ותחבורה. כלומר, המסחר ייסגר בשבת, ואילו מוסדות התרבות, הבידור והבילוי ייפתחו ותופעל תחבורה ציבורית בערים החילוניות, כדי לאפשר גם לחילונים לציין את השבת בדרך. הרב מדן מעיר בהקשר זה כי היום ניתן להגיע ללא קושי לתחבורה ציבורית המופעלת על ידי גויים, וללא צורך בקניית כרטיסים בשבת.

מכל מקום, ההצעה בתחום זה חזרה על הצעות דומות אם לא זהות, שרווחו בשיח הציבורי כבר משנות השמונים. החידוש הגדול של האמנה היה בסוגיית חוק השבות ומיהו יהודי. שם הוצע לבטל לחלוטין את המושג "וכאי חוק השבות" (לא רק בנוגע לנכדים, אלא גם לגבי כל בני משפחתו הלא-יהודים של יהודי). כלומר, העלייה וההתאזרחות בישראל יהיו זכותם של מי שמוכרים כיהודים בלבד. במקביל, ההגדרה "מיהו יהודי" תורחב מאוד. למעשה, גביון ומדן הציעו להחליף את המונח "יהודי", שהוא מושג לאומי ורדי בר זמנית, ושעל הגדרתו ניטש ויכוח מר וארוך בין חילונים לרתיים, במינוח לאומי-חילוני של "בן העם היהודי". לפי הצעתם, בהגדרה הזו ייכלל כל מי שאחד משני הוריו יהודי, או שהצטרף לעם

היהודי".

מה משמעות ההגדרה "הצטרף לעם היהודי"? "מדובר באנשים שחיים בפועל כיהודים, ושסבבי בתם מתייחסת אליהם כיהודים. אנחנו רוצים להכיל אותם בהגדרה של 'בני העם היהודי'. חוק השבות יכיר בהם כיהודים, אבל כדי לקבל הכרה כיהודים גם על פי ההלכה, הם יצטרכו לעבור גיור. אגב, לאורך כל האמנה הקפדתי מאוד שלא ייצא מתחת ידי ניסוח שאינו תואם את ההלכה. כך לגבי חוק השבות, וכך גם לגבי איסורי שבת. בשום מקום לא כתבנו שדבר מסוים, שאסור בהלכה, יהיה מותר לפי האמנה, אלא לכל היותר שלא ייאסר".

האמנה זכתה כאמור לפרסום ולהתייחסות נרחבת בחוגי העוסקים בסוגיות דת ומדינה, אבל לכלל השפעה מעשית לא הגיעה עד היום. מדן ממשיל זאת למזג האוויר, שגם עליו "מדברים בלי סוף, אבל לא עושים שום דבר". מבחינתו, גם בעיית ההתקבלות וההטמעה נעוצה בעיקר בציבור החילוני. "בשני הציבורים יש בעיה. גם הרתיים וגם החילונים מסכימים שיש צורך לעשות ויתורים לטובת הסדרת הסוגיות השונות, אבל כל אחד רוצה שאת הויתורים יעשה המחנה השני. אבל האמת היא שאין סימטריה בין המחנות בעניין הזה. הרתיים מוכנים יותר לקבל את הצורך בפשרות, והחילונים יותר מתנגדים. אם תשאל אותם עקרי נית הם כמוכן בעד, אבל לא רואים צורך לשנות את אורחות חייהם בשביל ההסכמות האלה".

ועם זאת, הוא מציין בהתרגשות שבכנס שני ערך בעקבות האמנה הוא שמע את הסופר עמוס עוז, "שלאורך השנים היו לו ביטויים חריפים מאוד כלפי הציבור שלנו", מדבר בגעגוע על השבתות שחווה בקיבוץ חולדה: "הרגשתי שיכולתי לחתום על כל מילה שלו. בשבילי זו הייתה תחושה מפי עימה, והוכחה שיש עם מי ועל מה לדבר".

מגילת רות

לקראת סיום הריאיון מבקש מדן לחלוק חוב של כבוד לשותפתו לעבודה פרופ' גביון, ומשבח את מסירותה לאמנה ולשליחות הציבורית בכלל. הציבור הרחב, אומר מדן, לא יודע מספיק על תרומתה של גביון למפעלים ציבוריים שונים, ומזכיר למשל את חלקה הייחודי בוועדת וינוגרד, שבדקה את כשלי מלחמת לבנון השנייה.

"הציבור פחות מכיר את הוועדה הזו, כי במכון היא לא עסקה בעריפת ראשים, אז התקשורת פחות התעניינה בה", מציין מדן. "אבל יצא ממנה רוח מצוין על מצב הצבא, שהצבא למד אותו מאוד ברצינות, והרבה דברים גם השתנו בפועל בעקבותיו. לפי התרומות, וינוגרד וגביון היו שני החברים היותר משמעותיים בוועדה, ובעיקר בזכותם היא הגיעה להישגים שהגיעה".

במיוחד הוא כואב עד היום את כאבה של גביון, שחלק גדול מהסביבה החברתית שלה התנער ממנה לאחר ש"העזה לחבור אליי ואל רבנים נוספים, בגיבוש האמנה ובפעילותה הציבורית הכוללת". מדן מצטט בהקשר זה משפט שאמרה לו גביון: "אותך יכולים לתקוף בחריפות, אבל אחר כך יבואו וידברו איתך כחבר, כי בסופו של דבר אתם חלק מאותה קהילה. אותי לא יתקפו, פשוט לא ידברו איתי".

"הרגשתי את זה בצורה הקשה ביותר בהלוויה שלה", מוסיף הרב מדן. "זו אומנם הייתה הלוויית קורר נה, ובכל זאת הרגשתי שלא ייתכן שבהלוויה של אישה כמו פרופ' גביון השתתפו שלושים איש בלבד. מלבד חברים ובני משפחה שדיברו עליה ברמה האישית, אני הייתי האדם היחיד שהתייחס למפעלה הציבורי".

ישראל הראל
צילום: אריק סולטן